
ÎNSEMNĂRI DESPRE STILUL LUI OVIDIU

DE

GH. BULGĂR

Opera poetică a lui Ovidiu s-a bucurat de o prețuire deosebită printre contemporanii săi, datorită atât temelor noi abordate într-un spirit liber, degajat de canoanele tradiției clasice, cât și calităților specifice ale artei, ale stilului său poetic. Despre fondul de idei al numeroaselor opere scrise de Ovidiu s-a vorbit adesea, mai ales că aceste opere s-au împletit strâns cu istoria vieții scriitorului latin, care izgonit, către sfârșitul vieții sale, la Tomis (Constanța de azi) a rememorat unele episoade trăite; el a respins acuzarea imperială că ar fi fost în contratimp cu preocupările reformatoare, cu planul asanării morale întreprinsă de August.

Dacă orientarea tematică a poeziei lui Ovidiu e originală, aproape total diferită de opera contemporanilor săi, arta, procedeele exprimării, stilul său sint, în general vorbind, pe linia dezvoltării mai libere a limbii poetice latine din vremea consolidării imperiului roman. În ansamblul mișcării literare din timpul lui August, se știe că fiecare scriitor de seamă a adus o contribuție originală la dezvoltarea mijloacelor expresive ale limbii latine literare. Nu poate fi neglijată, vorbind despre poeți, vigoarea epică a lui Vergiliu, adesea comparat cu Homer, nici îndrăzneala inovației stilistice la Horațiu, pe care Ovidiu l-a numit „*numerosus*” — cel bogat în teme literare, în mijloace expresive, în construcții sugestive. Într-o scrisoare din Tomis (Triste, IV, 10) poetul latin își amintește cu recunoștință și prețuire de maestrul său, a căror operă stă la temelie clasicismului latin.

Ovidiu venea în literatura Romei către începutul declinului artei clasice propriu-zise. Pentru acest poet canoanele rigide nu mai sînt atât de constrîngătoare ca pentru înaintașii săi. Una din trăsăturile caracte-

ristice ale stilului lui Ovidiu este tocmai îmbinarea originală a tradiției clasice cu avântul înnoitor care tindea spre descătușarea literaturii de făgașul deprinderilor învechite. Precum lumea imperiului, consolidat prin extinderea dominației romane pînă aproape de marginile lumii cunoscute atunci, aspira la tot mai multă libertate și bunăstare, literatura reflectînd tendințele politice, sociale, economice ale vremii, se îndrepta și ea spre o înnoire, cu tot programul imperial de a face din ea un aliat al năzuințelor regeneratoare; reformele preconizate de August tindeau să repună în circulație norme și deprinderi vechi, tradiționale, nu să schimbe ceva în structura socială, economică sau culturală a imperiului.

Pe nedrept, adesea arta literară a lui Ovidiu a fost considerată ca un joc al imaginației sale exuberante, ca un divertisment lipsit de adîncime, de ținută clasică. Tematic, Ovidiu aducea preocupări noi și trata subiecte apreciate de lumea aristocrată; el vorbea despre mentalitatea și preocupările la ordinea zilei; predominau în versurile poetului tonul galant, optimismul și bucuria de a trăi, de a iubi. Expresia artistică, stilul autorului nu puteau rămîne la nivelul vechi, la mijloacele și rutina înaintașilor. Coborînd în mijlocul realităților și în sînul semenilor săi, poetul avea să li-se adreseze într-un limbaj adecvat mediului, într-un limbaj adesea îmbogățit cu termeni noi, simplu, natural. Sub acest raport, Ovidiu, mai des decît contemporanii săi, a apropiat stilul literar, poetic, de cel al limbii comune, păstrînd spontaneitatea construcțiilor din limba de toate zilele. Această particularitate explică și buna primire făcută versurilor lui de către contemporani, fapt despre care vorbește scriitorul în exil, un amănunt de care-și amintește cu tristețe adîncă:

*Mă-ndemni cu poezia să-mi potolească aleanul,
Ca nu cumva s-adoarmă, să piară-al meu talent.
E greu să-mi spui amice: zglobia poezie
Vrea zile înșorite, vrea suflet liniștit.
Furtuni vijelioase îmi vînzolească viața,
Și nu-i destin pe lume mai trist decît al meu.
Cum? Priam vrei la moartea copiilor să joace?
Niobe-nlăcrimată să ducă mîndre hori?
Ce crezi? Să facă versuri ori jalei să se deie
Cel surghiunit în capul pămîntului, la geți?*

(*Triste*, V, 12, 1—10)¹

Buna dispoziție, optimismul, viața fără griji și mediul aristocratic, apoi ușurința versificării (*Quodquod tentabam scribere versus erat* — orice-n-

¹ Citez după traducerea, în general excelentă, a lui T. Naum. O recenzie critică asupra ei am publicat în *Viața românească*, 9/1957.

cercam a scrie, se prefăcea în vers) au fost împrejurări specifice care au favorizat creația poetică mai liberă, într-un ton mai familiar, cu construcții mai degajate de normele limbii clasice. Acest fapt nu excludea însă readucerea în câmpul stilistic a unor vechi procedee artistice, cum ar fi comparația mitologică, evidentă chiar în fragmentul citat, ca să nu mai vorbim de larga ei întrebuințare în *Metamorfoze*.

Existau în personalitatea artistică a lui Ovidiu două tendințe opuse, vizibile în stilul poeziei sale. Pe de o parte poezia-divertisment liric al societății aristocratice a Romei de atunci, fapt care l-a dus în direcția oglindirii mediului în care a trăit poetul pînă în momentul condamnării lui; pe de alta, influența marilor maeștri ai literaturii clasice, prestigiul tradiției artistice eline și latine, care au constituit pentru orice scriitor roman o școală, cea mai înaltă școală a deprinderilor poetice, a perfecționării talentului artistic, în cazul lui Ovidiu, o frînă a exuberanței lirice. În momentul de apogeu al puterii romane și de maximă înflorire a imperiului sub conducerea lui August, Ovidiu avea să facă o originală sinteză a acestor două influențe sub care se desfășura creația lui artistică. În versurile lui vom întîlni atît exprimarea densă, sugerînd o mare bogăție metaforică, cît și amplificările detaliului, cumulum de elemente descriptive, observația subtilă, rafinamentul nuanțelor atît de prețuite în epoca elenistică.

Observarea manifestărilor individuale și latura morală a vieții individuale și sociale sînt izvoare de cronică punctată de spirit satiric sau de reflexii morale subtile. Horațiu a înfierat nu odată păcatele omului de rînd, Vergiliu a slăvit trecutul și gloria romană și s-a aliniat, din convingere, intențiilor reformatoare ale împăratului. Lucru ciudat : Ovidiu își permite săgeți la adresa cercurilor aristocrate :

Carmina laudantur, sed munera magna petuntur :

Dummodo sit dives barbarus ipse placet.

(*Ars amandi*, II, 276—277)

adică : „sînt lăudate poeziile, dar toți aspiră la daruri mari : numai fie bogat și un barbar chiar li-e pe plac”.

Viața de lux, de opulentă, starea de venalitate a secolului de aur sînt caracterizate prin insistența poetului asupra unui cuvînt de mare circulație în societatea aleasă a contemporanilor :

Aurea sunt vere nunc saecula, plurimus auro

Venit honos, auro conciliatur amor.

„sintem cu adevărat într-un secol de aur, aurul mult aduce demnitățile, cinstea, cu aur se cumpără și iubirea”. Cele două versuri cuprind succint, în cuvinte pline de înțeles, ținta supremă a aspirațiilor aristocrate : aur, cât mai mult aur (*plurimus auro venit honos*). Demnități, funcții de prestigiu, distracții, desmăț, totul se cîntărea în aur. Cum se vede, puterea romană, voința atotputernică a împăratului n-au putut nimici în poet spiritul critic, ironia contra celor mai înalte virfuri ale societății contemporane.

În cele mai diverse situații, în cadrul unor subiecte determinate, sub influența peisajului uman (ca în *Amores*, *Ars amandi*, *Remedia amoris*), sub impresia fabulosului sau în mediul miturilor din *Metamorfoze*, dar mai cu seamă sub apăsarea tristeții și a singurătății din timpul petrecerii sale la Tomis, meditația, reflexia filozofică, observația morală se concretizează în versuri lapidare, ca o maximă săpată în stîncă, mărturie pentru posteritate despre adîncimea și frumusețea artei unui poet inspirat. În categoria *aforismelor* pot fi rînduite versuri ca :

Nec minor est virtus quam quaerere, parva tueri (*Ars*, II, 13) — „a păstra cele dobîndite nu cere mai puțină virtute ca faptul de a le cîștiga”.

Consilium resque locusque dabunt (*Triste*, I, 1, 93) — „locul și împrejurarea te vor sfătui (ce să faci)”.

Quo quisque est maior, magis est placabilis (*ib.*, III, 5, 31) — „cu cît e cineva mai mare, cu atît este mai blînd”.

Adesea rezumînd învățăminte rezultate din experiență sau din studiul vieții, al cărților mai vechi, poetul s-adresează tinerilor :

Venturae memores iam nunc estote senectae :

Sic nullum vobis tempus abibit iners (*Ars*, III, 59—60) „amintiți-vă mereu că vine bătrînețea : astfel nu vă va trece zadarnic timpul”. Sint apoi interesante unele parafrazări ale aforismelor celebre, ca : *inter arma silent musae* — „în vreme de război muzele tac”. Ovidiu completează astfel ideea că orice creație are nevoie de reculegere :

Carmina secessum scribentis et otia quaerunt (*Triste*, I 1 41) „poezia cere liniște și singurătate”. Cunoscutul vers al lui Vergiliu : *Felix qui potuit rerum cognoscere causas* — „fericit e cel ce poate cunoaște pricina lucrurilor” — își are un corespondent în Ovidiu :

Felix qui quod amat defendere fortiter audet (*Amores*, II, 5, 9), adică : „ferice de cel ce îndrăznește să apere curajos ceea ce iubește”.

Cugetarea coboară — cum se întîmplă adesea în opera lui Ovidiu — din sfera filozofiei, a abstracțiunilor, în lumea sensibilă, în mediul vieții cotidiene, pentru a reține într-o originală și densă construcție stilistică un adevăr, o idee demnă să figureze în registrul aforismelor adînci, care totdeauna vor rămîne aproape de inima oamenilor.

În descrierea mediului galant nu lipsește nici reflexia asupra naturii umane. Femeile vin la spectacole „ca să vadă și ca să fie văzute” :

Spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsae (Ars, I, 99)

Obişnuința, dar și exercițiul de voință, joacă un însemnat rol în viață și la fel și în iubire :

*Intrat amor mentes usu, didiscitur usu ;
Qui poterit sanum fingere sanus erit.* (Remedia, 503)

„iubirea ne înlănțuie judecata, dacă ne obișnuim cu ea ; ne dezbrăăm de ea tot prin obișnuință. Cine-și poate imagina că este sănătos, chiar se va face sănătos”.

Tradiția poeziei latine, care încă de la Plaut, Terențiu, Catul, Lucrețiu, făcuse din filozofie, din reflecția morală, un sprijin al descrierilor, al evocării, al caracterizării, n-a fost deci părăsită de Ovidiu. Poetul, mai ales în a doua parte a vieții sale, a exprimat în construcții stilistice sobre, dense, adevăruri valabile, eterne, care țin de natura umană, de realități psihologice vechi. Adesea i-a fost de ajuns o simplă trăsătură, o enunțare lapidară printr-un epitet semnificativ, capabil să îngroașe linia peisajului sau a portretului.

Epitetul a căpătat la Ovidiu o largă și multiplă întrebuințare. În mod tacit, adeviziunea, simpatia sau, dimpotrivă, repulsia, critica decisă a poetului izbucnesc într-o determinare, într-un epitet nou, original. În raport cu alți poeți clasici ai Romei, Ovidiu nu e zgîrcit de loc în distribuirea epitetelor menite să pună un accent deosebit asupra laturii esențiale a lucrurilor. Imaginația sa exuberantă se dezvoltă și prin asocierile inedite, bogate, în serii neașteptate, pline de pitoresc și de vigoare plastică. Epitetele aduc determinări și nuanțe aproape intraductibile, totuși sensibil expresive : pentru poet fluviile sînt iubite de popor, au malurile locuite de mult popor (*flumina popularia*, *Metam.*, I, 577) ; riul Sperchios curge printre mulțime de plopi (*populifer Sperchios*, *ib.* 579), mugetul răsună ca un strigăt de jale (*luctisono mugitu*, *ib.* 723), poeziile sînt tineresti (*carmina juvenalia*, — *Triste*, IV, 10, 57) ; Horațiu e un poet productiv, bogat în teme și ritmuri noi (*numerosus Horatius*, *ib.* 49), limba încremenește de o teamă care te îngheață (*lingua gelido retenta metu*, *Heroid.*, XI, 82), gîndul a rămas întru totul cum a fost în trecut (*mens tantum pristina mansit*, *Metam.*, III, 203), cuvintele au fost lăsate să zboare spre urechea prietenilor (*datus este verbis ad amicas transitus aures*, *ib.* IV, 77).

Nu rareori e folosit *cumulul de epitete* ; procedeul anunță patosul romanticilor. Năvala de culori, de nuanțe, de hiperbole, apoi metaforele

și personificările deschid noi perspective de îmbogățire expresivă a liris-
mului latin, mai degajat, mai apropiat de zbuiciumul cotidian al omului.
Seninătatea și echilibrul în fond și în formă, în conținut și în limbă, spe-
cifice clasicismului rămân tot mai mult un tezaur și un document al tre-
cutului. Acest adevăr reiese limpede din oricât de succinta analiză a operei
lui Ovidiu. Iată câteva epitete, în numai trei versuri :

*Hic color aprica pendentibus arbore pomis,
Aut ebori tincto est aut sub candore rubenti,
Cum frustra resonant aera auxiliaria lunae.*
(*Metam.*, IV 331).

Una din eroinele descrise de poet e menită „să rătăcească în mizerie,
fără vreo speranță, pătată de sângele crimei sale” (*Erret inops, expes*,
caede *cruenta* sua ! (*Heroid.*, VI, 162).

Epitetele pot fi uneori c o n c o r d a n t e, din aceeași serie de deter-
minări pozitive sau negative, accentuând impresia sau sentimentul care
le generează : Vidit et *obscurum timido* pede fugit în antrum (*Metam.*, IV,
100) — „îi vede și cu pasul șovăielnic fuge în peștera întunecoasă”. Con-
trastul dintre determinări sugerează caracterul dramatic, încordat, al
unor stări sufletești, subliniind adesea natura morală a faptelor.

Mollibus et verbis aspera fata leves (*Pont.* III, 5, 14) — „cu
vorbe blinde tu îmbunează destinul aspru”. Și Horațiu scrisese astfel, fo-
losind epitetele c o n t r a s t a n t e : *Vitae summa brevis spem nos vetat*
inchoare longam — „scurtimea vieții ne oprește să nutrim o speranță
lungă”. Existau, cum se știe, o serie de procedee clasice comune scriitorii-
lor epocii de înflorire clasică a literaturii latine, procedee pe care Ovidiu
le-a preluat adăugându-le de multe ori construcții originale.

Un interesant rol de epitet joacă și *apozitia* construită pentru a
caracteriza o întregă categorie de ființe :

Sunt tamen et doctae, rarissima turba, puellae (*Ars*, II, 282) „mai
există totuși și fete cumini — gen rar de tot (de fete)”. Alături, pentru a
întări comparația, *apozitia* cu rol de epitet reține aspectul fundamental al
unei categorii de ființe :

*Ut fugiunt aquilas, timidissima turba, columbae,
Ut fugit visos aqua novella lupos* (*Metam.*)

— „cum fug porumbeii — speță foarte fricoasă — de vulturi ; cum fuge
mielul tânăr când vede lupii” . . .

Atributul, *apozitia*, subiectul multiplu, joacă un însemnat rol sti-
listic, pentru că ele atrag uneori variantele sinonimice și alte mijloace
gramaticale (incidența, subordonarea, elipsa), puse în slujba expresivi-
tății, a construcțiilor poetice mereu înnoite și sugestive. Astfel, în legătură

cu *turba-*, „mulțime”, citat mai sus ca exemplu de variație sinonimică, reproduce un singur vers din Ovidiu :

Vulgus adest Scythicum braccataque turba Getarum (*Triste*, IV, 6, 47)
— „vezi doar poporul scitic și mulțimea geților îmbrăcați în cioareci”.

Un rol însemnat ocupă repetiția în ansamblul procedeelelor stilistice folosite mai des de Ovidiu. Reluarea cuvîntului (sau a sintagmei) urmărește fără îndoială potențarea ideii, a amănuntului exprimat prin elementul lexical repetat. Acest procedeu, comun poeziei epice și celei lirice, imprimă un caracter familiar exprimării, apropiind-o de dezvoltarea modernă a poeziei. Exemple pot fi luate din toate cărțile lui Ovidiu :

Naidēs ignorant, ignorat et Inachus ipse (Metam., I, 642)
Perque vices modo „Persephone !” modo „filia” clamat,
Clamat et alternis nomen utrumque ciet. (Fast., IV, 483—4)

— „pe rînd „Persefone”, „fiica mea” strigă ; le strigă tot pe nume chemînd pe fiecare”. Mai extins e procedeu în versurile :

Spectabat terram, terram spectare decebat
Maesta erat in vultu, maesta decenter erat. (Amores, II, 5, 43—4)

„privea pămîntul, se cuvenea să-l privească ; avea înfățișarea tristă, era de o tristețe demnă”.

Poetul insistă aici asupra cîtorva cuvinte pe care le repetă, întregind sensul lor chiar cu termeni din familia respectivă de cuvinte : *tristețea* (maesta) ; *privirea* (spectabat, vultus) ; ceea ce *se cuvenea* (decebat, decenter) ; *privirea în pămînt* (terra). Seria de repetiții converge în aceste două versuri spre a accentua aspectul tristeții copleșitoare. Într-o altă stare de suflet, cea de groază, de teamă, se află poetul însuși, căruia în Tomis toate i se par teribile, ca în mijlocul sălbătăciei :

Omnia barbariae loca sunt vocisque ferinae
Omniaque hostilis plena timore soni. (Triste, V, 12, 55)

„peste tot barbarie și urlete de fiară ; peste tot groaza de larva dușmanului”. Judecat strict formal, citatul conține doar repetarea lui *omnia* ; în realitate accentul stilistic cade pe *barbar*, *dușman* și pentru a întări acest conținut folosește cuvinte : *barbaria*, *vox ferina*, *timor hostilis sonus*. Deci aparent, avem varietate de termeni, cu înrudiri sinonimice, în realitate o întregă grupare de *epitete concordante*, în fond o repetare de termeni sinonimici, pentru a întări ideea de teamă, de groază, de primitivism. În asemenea mediu desigur că poetul suferea cumplit ; și dorea înainte de toate să sugereze compatrioților săi suferința sa. Deosebit de procedeu de mai sus,

asocierile pot fi uneori formale, iar ca sens să avem un contrast. Repetiția poate îmbrăca cele mai variate forme :

„Supplicium patitur non *nova culpa novum*“ (*Trist.*) — vers pe care-l traduc prin : „Rabd o pedeapsă nouă pentru-o greșeală veche”. Negarea unuia dintre cuvintele repetate ; (*novus*) duce la un sens exact opus : *veche*. Figura aceasta stilistică numită litotă, poate fi întâlnită destul de des în creația clasică antică. Ovidiu o folosește pentru a crea contraste vii, cu sens de superlativ ; e un mod de a reda de multe ori exagerarea poetică, ca în alt vers tot din *Triste* :

Sic me quae video non videoque movent. (IV, 6, 47) —
„la fel mă chinuiește ce văd și ce nu văd”.

Folosirea acestor procedee care par adesea familiare, deosebite în tot cazul de inovațiile și asocierile atât de neașteptate și de uimitoare la Ovidiu, nu demonstrează sărăcie de imaginație. Repetiția, mai rară la alți poeți latini, denotă o mai mare apropiere a limbii scrise de limba vorbită. Poetului îi plăcea să se afle printre contemporanii săi, vorbindu-le într-un stil ușor de înțeles, stil care totuși, nu e lipsit de noutate expresivă, de adâncime, de concentrare. Mai puțin clasic decât înaintașii săi, mai puțin lucrat ca stil, versul lui Ovidiu e mai modern prin deschiderea sensibilității sale către tumultul conștiinței și al afectelor măturisite direct, într-un ton patetic.

Aceste particularități ale limbii poetice a lui Ovidiu constituie o îmbogățire a experienței artistice, o anticipare a modalităților stilistice moderne. Nu e cu totul greșită afirmația celor care văd în poetul latin pe primul romantic al literaturii mondiale (G. Călinescu). Degajarea lui de canoanele stilului clasic, libertatea relativă în folosirea oricăror procedee stilistice pentru a ilustra mai veridic, mai natural, infinitul stărilor sufletești ale omului frământat de neliniști și dorinți, anunță descătușarea și patosul creației moderne, complexă, infinită.

Particular la Ovidiu, în raport cu alți poeți, mi-a părut, pînă la un punct, felul în care el a folosit participiul, ca formă a concentrării, ca determinant comod, totuși dens și expresiv, ca reflex al stilului popular pe cale de a pătrunde tot mai adînc în limba și stilul literaturii. În *Triste*, IV, elegia a X-a, citim : *emendaturis ignibus ipse dedi* (v. 62) — „le-am pus (versurile) pe foc care le va îndrepta” (adică fiind proaste, după poet, le va arde), iar ceva mai jos : *quaedam placitura cremavi* — (v. 63) — „pe unele, care puteau plăcea, le-am ars”. În poemul *Ibis* : *plura leges et nomen habentia verum* (643) ; *non mentituro quid libet ore legat* (66), iar în *Metam.*, I : *motura tonitura* ; *ventos facientes fulgora* (v.55—56), construcții

care au avantajul scurtimei și al nuanțării colorate a contextului. Procedul amintește de o fază mai veche a limbii latine, de epoca lui Plaut, deci de un stil oral, popular, când construcția participială era de asemenea des folosită. Probabil că e vorba și de o influență greacă, pentru că participiul a avut o largă întrebuințare în opera scriitorilor greci antici.

Același caracter de stil oral, de construcție liberă, îl au apoi complementele introduse prin prepoziții: finita *per* plurima vulnera vita (*Metam.*, III, 251), în loc de formula clasică: finita plurimis vulneribus vita — „viață sfârșită din cauza numeroaselor răni primite”. Tot mai larga întrebuințare a prepozițiilor în stilul lui Ovidiu anunță lentă dar sensibilă schimbare structurală a sintaxei clasice, devenind cu timpul din sintetică tot mai analitică, aspect moștenit de limbile romanice. În exemplul de mai sus, *per* introduce un circumstanțial de cauză; în alt loc el poate introduce alte numeroase circumstanțiale; lacrimaeque *per* ora non fluxerunt (*ib.*, 202—203), un complement de loc; alteori tot așa de bine: de timp, instrumental, de mod, de scop. Stilul lui Ovidiu oglindește deci nu numai libertățile asocierilor, ale sintagmelor sau determinărilor inedite, dar și unele schimbări sintactice care merg în același sens al apropierii de expresia omului contemporan.

Pentru reținerea unor particularități stilistice specifice artei lui Ovidiu, mi se pare concludentă compararea a două pasaje având aproximativ un conținut de idei similar: unul din elegiile exilatului de la Tomis, altul din opera lui Horațiu. Punând alături câteva versuri care descriu un peisaj de iarnă vom putea constata reacția sensibilității poetului elegiac, manifestată prin dese epitete folosite ca întărire a culorii locale, în raport cu ținuta sobră, lipsită de exuberanță, în fraze care constată realitatea aspră, la Horațiu. Am putea spune că versurile triste ale lui Ovidiu manifestă reacția unui suflet mai stăpinit de afecte, mai puțin rezervat, gata să mărturisească în cuvinte multe mihnirea care-l copleșește, iar versurile lui Horațiu aduc o reflecție stăpinită a unui gânditor care-și controlează și-și estompează reacțiile sufletești în fața faptelor. Ovidiu scrie deci în cunoscuta elegie a X-a din cartea a III-a a Tristelor:

*At cum tristis hiems squalentia protulit ora,
Terraque manureo est candida facta gelu,
Dum patet et boreas et nix iniecta sub arcto,
Tum patet, has gentes aë tremente premi.
Nix, iacet, et iactam ne sol pluviaeque resolvant
Indurat bores perpetuamque facit . . . (v. 9—14).*

Traducerea recentă, din care am citat și pînă aci, deși nu putea reda absolut fidel toate nuanțele textului original, este prețioasă pentru că demonstrează, în primele versuri, tocmai ceea ce ne propunem să subliniem

ca particularitate de stil la Ovidiu : preferința acestuia pentru epitete, cum spuneam mai sus :

*Cînd însă vine iarna cea tristă și cumplită,
Și geru-mbracă țara în albul lui veșmînt
Și cînd la miazănoapte e crivăț și ninsoare,
Atunci să-i vezi pe barbari de viscol doborîți !
Nici soarele, nici ploaia nu pot topi zăpada,
Și crivățul o-ngheață : ea-n veci nu se mai ia . . .*

La Horațiu, aspectul iernii e descris prin amănunte concrete : cerul întunecat, zăpezi, ploi, marea și pădurile vuiesc de crivăț : unde Ovidiu preferă determinarea adjectivală, deci calificarea abstractă prin precizarea unor anumite însușiri : iarna *tristă*, *urîtă* la față (*squalentia ora*), gerul e *marmorean*, iar pămîntul devenit *alb* (*terra candida facta*), zăpada eternă (*nix perpetua*) — Horațiu cumulează tocmai elementele sensibile fundamentale, cuprinse în metafore ingenioase :

*Horrida tempestas caelum contraxit et imbres
Nivesque deducunt Iovem ; nunc mare, nunc silvae
Threicio Aquilone sonant.*

(*Epoda XIII, 1—3*)

„O vreme îngrozitoare întunecă cerul ; ploi și zăpezi curg din cer, acum marea și pădurile vuiesc de suflarea Aevilonului năpraznic”.

Un singur epitet în succinta descriere a iernii ; în schimb, admirabilul contur al peisajului zugrăvit de o mină sobră și sigură.

Fiecare poet, în felul său, reprezintă o contribuție certă la îmbogățirea mijloacelor stilistice, poetice, ale literaturii universale. Modelele de stil, devenite celebre, au circulat apoi în literatura altor popoare și au constituit stimulentele unor sporite activități creatoare, din ce în ce mai perfecționate. Scriitorii clasici ai antichității au fost o sursă importantă pentru autorii noștri, mai ales la începuturile culturii noastre moderne, oferindu-le atît o tematică bogată, originală, complexă, cît și forme expresive perfecționate de-a lungul unor secole de intensă muncă literară. Am dat cîteva exemple din elegia lui Ovidiu, în care deplînge rigorile climei pontice și descrie în chip original iarna la Tomis. Pentru a vedea în ce chip textul clasic a dat de lucru traducătorilor noștri, cum bogăția stilistică a originalului a sugerat în romînește diverse construcții poetice noi, reproduc traducerile lui Hasdeu (*Columna lui Traian*, 1872, nr. 29, din 15 aug., sub titlul „*Ovidiu la gurile Dunării*) și a lui Șt. Bezdechi (în vol.

Tristia, Cluj 1930); pasajele corespund textului latin reprodus la p. 34. Iată întâi cum a tradus Hasdeu :

*Vai însă, când sosește posomorîta iarnă
Rînjînd grozava-i buză și când începe gleba
A încărungi cu-ncetul sub marmura de ger !
Și crivățul pornește și neaua umple nordul
Și cade, cade, cade; nici soarele nici ploaia
N-o mai topesc acuma, căci frigul o-mpietrește...*

Același text latin apare în traducerea din 1930 a lui Șt. Bezdechi în metru original, astfel tălmăcit :

*Însă cînd iarna mîhnită și-arată hidoasa ei față,
Iară pămîntul de ger marmorean e-nălbîț,
Cînd troienită-i zăpada de vișore, vezi că pe-aceste
Ginți le-asuprește din greu Polul bătut de furtună.
Neaua pe jos așternută, de crivăț pe veci înghețată,
Cît nu se poate topi nici de căldură, nici ploi...*

Diferențele de lexie și de stil sînt vizibile, fapt care dovedește în ce măsură un text clasic, bogat în nuanțe și în invenții stilistice, poate inspira traducătorului formule diverse, construcții originale, capabile să redea cît mai fidel, cît mai expresiv originalul. Opera clasicilor e un domeniu de vastă experiență artistică, valabilă peste timp, pentru că reprezintă cvintesența gîndirii și a expresiei, o oglindire a realității sociale, a adevărurilor perene. Stilul original al lui Ovidiu, concentrat uneori pînă la formula aforismului, alteori bogat, amplu pînă la cumularea de epitețe, de metafore, de repetiții sau de personificări, prezintă interes pentru scriitori și pentru cercetători datorită modului propriu în care poetul realizează sinteza dintre tradiție și inovație, într-un moment specific al dezvoltării limbii și a literaturii latine.

Imaginea cuprinzătoare pe care Ovidiu ne-a transmis-o despre viața societății romane a vremii sale, prezența poetului în mijlocul frămîntărilor contemporane, tendința de a se situa la înălțimea cerințelor lumii aristocrate, beneficiară a culturii și civilizației eline, în momentul de apogeu al puterii romane, reclamau o înnoire a meșteșugului, o prelucrare a particularităților stilului familiar, aristocrat uneori, la nivelul înțelegerii semenilor săi. Poezia lui Ovidiu e mai puțin rodul meditației filozofice, cît mai ales reacția unei sensibilități poetice vii, capabile să exprime imediat, fără efort deosebit, idei și sentimente izvorîte din contactul nemijlocit cu realitatea. Iar cum realitatea înconjurătoare era străbătută de aspirații și contradicții adînci, alimentate de huzurul și opulența aristocrației, o realitate diferită de cea a înaintașilor săi, Ovidiu nu putea fi decît interpretul vremii sale, exponentul frămîntărilor care i-au răscolit și lui inima.

Poetul care versifica atât de ușor, care avea în imediata sa apropiere maeștri de talia lui Horățiu și Vergiliu, dar care în același timp era un răsfățat al palatelor aristocrate și al casei imperiale, legături care pînă la urmă l-au năpăstuit într-atît, este deci, sub unele raporturi, un inovator în domeniul artei literare, în domeniul stilului. Indrăznelile și libertatea stilului, a limbii în care exprima idei și sentimente comune omului de totdeauna, au arătat posterității însemnătatea valorificării tuturor resurselor limbii, cu scopul de a oglindi mai veridic realitatea și mai cu seamă emoțiile adînci, infinite, ale sufletului omenesc. În acest sens opera poetică a lui Ovidiu e un document original, care ne permite să cunoaștem una din cele mai autentice experiențe literare. Stilul lui Ovidiu cu nenumăratele-i construcții, cu modelările atât de neașteptate, cu asocierile de cuvinte atât de sugestive, e făurit parcă pentru un om al vremii noastre. Adeziunea cititorilor de azi la arta lui Ovidiu e cea mai bună dovadă că poezia exilatului de la Tomis a cristalizat în sine o parte a adevărurilor și a frumuseții eterne.

